11.2 Злочини проти основ національної безпеки

Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади

Нормативна основа

Відповідальність передбачена **ст. 109 КК України**.

Стаття 5 Конституції України встановлює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, а:

«Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами».

Саме встановлений Конституцією порядок здійснення державної влади і зміни конституційного ладу охороняється ст. 109 КК.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основний безпосередній об'єкт – **конституційний лад України та встановлений Конституцією порядок формування і здійснення державної влади**.

Необхідно розрізняти:

- **зміну конституційного ладу** – зміну основоположних засад організації держави та влади;
- **повалення конституційного ладу** – ліквідацію існуючих конституційних засад;
- **захоплення державної влади** – незаконне заволодіння можливістю здійснювати державну владу особами, які не отримали її у встановленому Конституцією і законами порядку.

Для ст. 109 принциповою є саме **насильницька** зміна чи повалення конституційного ладу або незаконне захоплення влади.

Об'єктивна сторона

Стаття 109 передбачає декілька самостійних форм кримінально протиправної поведінки.

За **ч. 1 ст. 109**:

1. **дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу**;
2. **дії, спрямовані на захоплення державної влади**;
3. **змова про вчинення таких дій**.

За **ч. 2 ст. 109**:

4. **публічні заклики** до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади;
5. **розповсюдження матеріалів** із такими закликами.

Отже, ст. 109 охоплює як **організаційно-практичну діяльність**, так і окремі **інформаційні форми посягання**.

Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення влади

Це активна поведінка, безпосередньо спрямована на реалізацію відповідної мети.

До неї залежно від конкретних обставин можуть належати:

- організація насильницького захоплення органів державної влади;
- створення сил або структур для насильницького усунення конституційних органів влади;
- організація збройних чи інших насильницьких дій;
- захоплення державних установ як складова плану заволодіння державною владою;
- інші практичні дії, безпосередньо спрямовані на насильницьку зміну ладу або захоплення влади.

При цьому **фактичного повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади для закінченого складу не потрібно**.

Склад має формальний характер: достатньо вчинення відповідних дій із передбаченою законом метою.

Змова

Самостійною формою ч. 1 ст. 109 є:

змова про вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Під змовою слід розуміти **досягнення домовленості між двома або більше особами про спільне вчинення таких дій**.

Для закінченого складу не потрібно, щоб учасники:

- уже розпочали насильницькі дії;
- фактично захопили органи влади;
- досягли запланованого результату.

Домовленість досягнута → склад змови закінчений.

Саме тому змова у ст. 109 є спеціально криміналізованою формою поведінки і не потребує додаткової кваліфікації як готування за ст. 14 КК.

Публічні заклики

За ч. 2 ст. 109 караються **публічні заклики** до:

- насильницької зміни конституційного ладу;
- насильницького повалення конституційного ладу;
- захоплення державної влади.

Заклик – це звернення, спрямоване на **схиляння інших осіб до відповідної поведінки**.

Публічність означає, що звернення адресоване **невизначеному або значному колу осіб**, а не виключно конкретному співрозмовнику в приватному спілкуванні.

Заклик може здійснюватися:

- усно на мітингу;
- у виступі;
- у відеозверненні;
- через публікацію в Інтернеті;
- у соціальних мережах;
- в інших формах поширення інформації.

Верховний Суд підтвердив, що дописи у Facebook, доступні значному колу користувачів, можуть утворювати **публічні заклики за ст. 109**. Для цього особа не повинна мати статус політика, громадського діяча чи іншої «публічної особи».

Розповсюдження матеріалів із закликами

Друга інформаційна форма ч. 2 ст. 109 – **розповсюдження матеріалів**, у яких уже містяться відповідні заклики.

Матеріалами можуть бути, зокрема:

- листівки;
- брошури;
- плакати;
- відео- та аудіоматеріали;
- електронні публікації;
- інші інформаційні носії.

Необхідно відрізняти:

виготовлення матеріалів для майбутнього поширення від **їх фактичного розповсюдження**.

Частина 2 ст. 109 прямо криміналізує саме **розповсюдження**, а не саме по собі виготовлення таких матеріалів.

Момент закінчення

Усі основні форми ст. 109 мають **формальний склад**.

Кримінальне правопорушення закінчене:

- при вчиненні відповідних дій – **з моменту початку їх фактичного здійснення**;
- при змові – **з моменту досягнення домовленості**;
- при публічному заклику – **з моменту його публічного висловлення або поширення**;
- при розповсюдженні матеріалів – **з моменту фактичного поширення матеріалу**.

Реальна зміна конституційного ладу чи фактичне захоплення влади **не є обов'язковим наслідком**.

Суб'єкт

За загальним правилом суб'єкт:

фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Це підтверджено й практикою ККС ВС щодо публічних закликів за ст. 109.

Громадянство значення не має:

суб'єктом може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства, якщо інше не випливає з правил дії кримінального закону.

Для кваліфікованого складу ч. 3 спеціально виділено **представника влади**.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Для дій за ч. 1 обов'язковою є спеціальна мета:

насильницька зміна чи повалення конституційного ладу

або

захоплення державної влади.

Тому дії, які об'єктивно порушують громадський порядок або діяльність органів влади, але **не спрямовані на досягнення цієї спеціальної мети**, самі по собі ст. 109 не утворюють.

Для публічних закликів особа повинна усвідомлювати зміст закликів і бажати їх публічно поширити.

Кваліфікуючі ознаки

Частина 3 ст. 109 стосується **лише діянь, передбачених ч. 2**, тобто:

публічних закликів та розповсюдження матеріалів із такими закликами.

Кваліфікуючими ознаками є вчинення їх:

- **представником влади**;
- **повторно**;
- **організованою групою**;
- **з використанням засобів масової інформації**.

Це важлива конструкція:

ч. 3 не є кваліфікованим складом усіх діянь ст. 109 – вона кваліфікує лише форми з ч. 2.

Інтернет і засоби масової інформації

Необхідно розрізняти:

публічність через Інтернет

і

кваліфікуючу ознаку «з використанням засобів масової інформації».

Дописи у соціальній мережі можуть бути публічними і тому утворювати ч. 2 ст. 109. Верховний Суд прямо підтвердив можливість такої кваліфікації.

Але сам факт використання соціальної мережі **не слід автоматично прирівнювати до використання засобу масової інформації** для ч. 3 – цю ознаку потрібно встановлювати окремо.

Відмежування від ст. 110 КК

Ст. 109 та ст. 110 можуть бути схожими за формою поведінки, особливо коли йдеться про публічні заклики.

Головна різниця – **спрямованість посягання**.

Ст. 109:

мета → **насильницька зміна/повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.**

Ст. 110:

мета → **зміна меж території або державного кордону України всупереч Конституції.**

Наприклад:

«необхідно силою усунути конституційні органи влади і встановити іншу владу» → ст. 109.

«певну область необхідно відокремити від України» → ст. 110.

Якщо в поведінці одночасно містяться самостійні ознаки обох складів, питання вирішується за правилами **сукупності кримінальних правопорушень**.

Відмежування від колабораційної діяльності

За ч. 1 ст. 111-1, зокрема, криміналізуються публічні заклики громадянина України до:

- підтримки рішень або дій держави-агресора;
- співпраці з державою-агресором;
- невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території.

Головна різниця:

ст. 109 → заклик саме до насильницької зміни/повалення конституційного ладу або захоплення влади;

ст. 111-1 → заклики, пов'язані з підтримкою держави-агресора, її структур чи окупації.

Крім того:

ст. 109 → загальний суб'єкт;

ч. 1 ст. 111-1 → лише громадянин України.

Короткі приклади

Приклад 1. Група осіб домовилася про насильницьке захоплення центральних органів державної влади, але реалізацію плану ще не розпочала. → **змова, ч. 1 ст. 109.**

Приклад 2. Особа на відкритій сторінці у соціальній мережі закликає до насильницького повалення чинного конституційного ладу. → **ч. 2 ст. 109**; публічність може бути забезпечена через Інтернет.

Приклад 3. Представник влади публічно поширює такі заклики. → **ч. 3 ст. 109.**

Приклад 4. Особа закликає до відокремлення області від України, але не закликає до повалення державної влади чи конституційного ладу. → насамперед **ст. 110, а не ст. 109**.

Типові тестові пастки

1. Для ч. 1 ст. 109 результат у вигляді фактичного повалення ладу чи захоплення влади не потрібний.

2. Змова – самостійний закінчений склад. Не потрібно чекати початку реалізації плану.

3. Насильницька мета – ключова для ч. 1. Пропозиція змінити Конституцію у встановленому нею порядку не є ст. 109.

4. Публічний заклик ≠ приватна розмова з конкретною особою.

5. Для ст. 109 суб'єкт не повинен бути «публічною особою».

6. Соціальна мережа може забезпечувати публічність, але це не означає автоматично кваліфікацію за ч. 3 як використання ЗМІ.

7. Ч. 3 ст. 109 кваліфікує тільки діяння з ч. 2 – публічні заклики та розповсюдження матеріалів.

8. Ст. 109 ⇹ ст. 110 розмежовуємо за метою:

влада / конституційний лад → 109;

територія / державний кордон → 110.

Узагальнення

Стаття 109 охороняє **конституційний лад і встановлений порядок здійснення державної влади**.

Основні форми:

ч. 1 → дії + змова;

ч. 2 → публічні заклики + розповсюдження матеріалів;

ч. 3 → кваліфіковані форми тільки ч. 2.

Для ч. 1 обов'язкова спеціальна мета:

насильницька зміна / повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Усі основні склади є **формальними** – досягнення кінцевого політичного результату не вимагається.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

109 = конституційний лад + державна влада;

ч. 1 → дії / змова;

ч. 2 → заклики / матеріали;

ч. 3 → представник влади / повторно / організована група / ЗМІ;

результат не потрібний;

змова закінчена з моменту домовленості;

109 → влада і лад;

110 → територія і кордон.

Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України

Нормативна основа

Відповідальність встановлена **ст. 110 КК України**.

Конституційною основою охорони територіальної цілісності є ст. 2 Конституції України:

«Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною».

Водночас за ст. 73 Конституції:

«Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України».

Отже, ст. 110 КК охороняє **територію України та конституційний порядок вирішення питань про її зміну**.

Об'єкт кримінального правопорушення

Безпосередній об'єкт – **територіальна цілісність і недоторканність України як складова її національної безпеки та суверенітету**.

Предметом спрямування посягання є:

- **межі території України**;
- **державний кордон України**.

Йдеться, зокрема, про дії, спрямовані на:

- відокремлення частини території України;
- приєднання її до іншої держави;
- створення на частині території України окремого державного чи квазідержавного утворення;
- іншу зміну території або державного кордону **всупереч Конституції України**.

Об'єктивна сторона

Частина 1 ст. 110 передбачає три основні форми:

1. **умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України** на порушення порядку, встановленого Конституцією;
2. **публічні заклики** до вчинення таких дій;
3. **розповсюдження матеріалів із такими закликами**.

Отже:

практичні дії → заклики → матеріали.

Дії, спрямовані на зміну території або державного кордону

До цієї форми можуть належати різні активні дії, якщо вони спрямовані саме на **неконституційну зміну території України**.

Наприклад:

- організація незаконного «референдуму» щодо відокремлення території;
- участь у створенні механізму приєднання частини України до іншої держави;
- організаційні дії щодо проголошення на території України незаконного державного утворення;
- інші практичні дії, безпосередньо спрямовані на зміну територіальних меж.

Для закінченого складу **не потрібно, щоб територія України фактично була змінена**.

Насильство не є обов'язковою ознакою ст. 110

Це принципова відмінність від ст. 109 КК.

У ст. 109 закон прямо говорить про:

насильницьку зміну або повалення конституційного ладу.

У ст. 110 такого слова немає.

Тому:

ст. 110 охоплює умисні дії, спрямовані на неконституційну зміну території України, незалежно від того, чи передбачається застосування насильства.

Наприклад, організація незаконного місцевого «референдуму» про відокремлення області може утворювати ст. 110, хоча сама процедура голосування не має насильницького характеру.

Публічні заклики

Закликом є звернення, спрямоване на спонукання інших осіб до дій щодо зміни території чи державного кордону України всупереч Конституції.

Публічність передбачає доведення такого заклику до **невизначеного кола осіб**.

Це може відбуватися:

- під час публічного виступу;
- на мітингу;
- через відеозвернення;
- у соціальних мережах;
- на вебсайтах та інших відкритих інтернет-ресурсах.

ККС ВС визнав правильною кваліфікацію за ч. 1 ст. 110 поширення в соціальній мережі матеріалів із закликами до зміни меж території України, коли відповідна сторінка була доступна **невизначеному колу осіб**.

Отже: **Інтернет може забезпечувати ознаку публічності.**

Розповсюдження матеріалів

Особа не обов'язково повинна сама бути автором відповідного тексту, відео чи іншого матеріалу.

Якщо вона **усвідомлено поширює матеріал, що містить заклики до неконституційної зміни території України**, за наявності інших ознак можливе застосування ст. 110.

Верховний Суд у справі щодо публікацій у соціальній мережі наголосив, що відповідальність наставала не за переконання особи як такі, а за **поширення матеріалів із відповідними публічними закликами**.

Момент закінчення

За ч. 1 ст. 110 склад переважно **формальний**.

Кримінальне правопорушення закінчене:

- при практичних діях – **із моменту вчинення дій, спрямованих на відповідну зміну території**;
- при публічному заклику – **з моменту його публічного висловлення чи поширення**;
- при розповсюдженні матеріалів – **з моменту їх фактичного поширення**.

Фактичне:

- відокремлення території;
- перенесення державного кордону;
- приєднання території до іншої держави

не є необхідним для закінчення ч. 1 або ч. 2 ст. 110.

Частина 3, навпаки, є складом із наслідками – необхідне фактичне настання **загибелі людей або інших тяжких наслідків** та причинний зв'язок із діями винного.

Суб'єкт

За ч. 1 – **загальний суб'єкт**:

фізична осудна особа з 16 років.

Громадянство не є обов'язковою ознакою.

Отже, за ст. 110 можуть відповідати:

- громадяни України;
- іноземці;
- особи без громадянства,

за умови поширення на них кримінальної юрисдикції України.

Практика ККС ВС підтверджує можливість відповідальності за ст. 110, зокрема, **іноземного громадянина**.

За ч. 2 однією з кваліфікуючих ознак є спеціальний суб'єкт – **представник влади**.

Суб'єктивна сторона

Діяння є **умисним**.

Для першої форми ч. 1 обов'язковою є спеціальна мета:

змінити межі території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією.

Саме ця мета має вирішальне значення для кваліфікації.

Верховний Суд у 2025 році підкреслив, що мета ст. 110 полягає, зокрема, у:

відторгненні частини території України, її приєднанні до держави-агресора, створенні нового утворення тощо.

Для публічних закликів та поширення матеріалів особа повинна усвідомлювати їх зміст і бажати відповідного поширення.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 2 ст. 110

Частина 2 застосовується, якщо діяння з ч. 1 вчинене:

- **представником влади**;
- **повторно**;
- **за попередньою змовою групою осіб**;
- або **поєднане з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі**.

Санкція:

5–10 років позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої.

Важливо:

організована група окремо в ч. 2 ст. 110 не названа;

використання засобів масової інформації також не є самостійною кваліфікуючою ознакою ст. 110.

Цим конструкція відрізняється від ч. 3 ст. 109.

Особливо кваліфікований склад – ч. 3 ст. 110

Частина 3 передбачає відповідальність, якщо дії з ч. 1 або ч. 2:

призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків.

Тут необхідно встановити:

діяння за ст. 110 → наслідок → причинний зв'язок.

Санкція:

10–15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна або без неї.

Отже:

ч. 1–2 → результат зміни території не потрібний;

ч. 3 → тяжкий наслідок є обов'язковою ознакою.

Відмежування від ст. 109 КК

Основний критерій – **мета діяння**.

Ст. 109:

→ насильницька зміна чи повалення **конституційного ладу**;

→ захоплення **державної влади**.

Ст. 110:

→ зміна **меж території або державного кордону України** всупереч Конституції.

Формула:

влада / конституційний лад → 109;

територія / кордон → 110.

При цьому:

109 → для основної форми потрібна насильницька спрямованість;

110 → насильство не є обов'язковим.

Відмежування від колабораційної діяльності – ст. 111-1

Наприклад, ч. 1 ст. 111-1 передбачає публічні заклики громадянина України до:

- підтримки держави-агресора;
- співпраці з нею;
- **невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території**.

Розмежування:

ст. 110 → спрямованість на зміну меж території України;

ст. 111-1 → колабораційна взаємодія, підтримка держави-агресора чи окупаційного режиму у конкретних формах, установлених цією статтею.

Додатково:

ст. 110 → суб'єкт загальний;

ст. 111-1 → у багатьох її складах спеціальний суб'єкт – громадянин України.

Ст. 110 і ст. 111-1 можуть утворювати сукупність

Особливо важлива актуальна позиція ККС ВС.

У справі № 185/7229/23 особа брала участь в організації та проведенні незаконного «референдуму» на тимчасово окупованій території з метою її приєднання до РФ.

Верховний Суд дійшов висновку:

одне нероздільне діяння може одночасно утворювати ч. 2 ст. 110 і ч. 5 ст. 111-1 КК – ідеальну сукупність.

Причина – різна спрямованість складів:

- **ст. 110 → зміна території України**;
- **ч. 5 ст. 111-1 → сприяння державі-агресору шляхом участі в організації незаконних виборів або референдумів на ТОТ.**

Це дуже важлива кваліфікаційна позиція для ЄДКІ.

Відмежування від державної зради

Ст. 111 вимагає:

- спеціального суб'єкта – **громадянина України**;

- однієї з форм державної зради;
- спрямованості діяння **на шкоду Україні**.

Якщо громадянин України не лише вчиняє дії щодо зміни території, а одночасно **надає іноземній державі або її представникам допомогу у проведенні підривної діяльності проти України**, необхідно окремо перевіряти наявність ознак ст. 111.

Самої мети зміни території для державної зради **недостатньо**.

Короткі приклади

Приклад 1. Особа організовує незаконне голосування про відокремлення області від України. → за наявності мети зміни території – **ст. 110**.

Приклад 2. Особа у відкритій соціальній мережі закликає «приєднати область до іншої держави». → **публічний заклик, ч. 1 ст. 110**.

Приклад 3. Такі заклики особа поширює неодноразово. → за наявності ознаки повторності – **ч. 2 ст. 110**.

Приклад 4. Громадянин України бере участь в організації окупаційного «референдуму» про приєднання території України до держави-агресора. → за встановлених ознак можлива **сукупність ч. 2 ст. 110 + ч. 5 ст. 111-1**.

Типові тестові пастки

1. Для ст. 110 насильство не є обов'язковим.

2. Фактична зміна території для ч. 1–2 не потрібна.

3. Основна мета ст. 110 → зміна меж території або державного кордону всупереч Конституції.

4. Питання зміни території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом – ст. 73 Конституції.

5. Заклик у соціальній мережі може бути публічним, якщо доступний невизначеному колу осіб.

6. Авторство матеріалу не є обов'язковим для форми «розповсюдження матеріалів».

7. Представник влади / повторність / попередня змова групи / національна чи релігійна ворожнеча → ч. 2.

8. ЗМІ самі по собі не є кваліфікуючою ознакою ст. 110.

9. Загибель людей або інші тяжкі наслідки → ч. 3.

10. Незаконний окупаційний «референдум» може одночасно утворювати ст. 110 і ч. 5 ст. 111-1.

Узагальнення

Стаття 110 охороняє **територіальну цілісність і недоторканність України**.

Основні форми:

дії з метою зміни території → публічні заклики → розповсюдження матеріалів.

Ключова ознака:

мета змінити межі території або державного кордону України всупереч Конституції.

Кваліфікація:

ч. 1 → основний склад;

ч. 2 → представник влади / повторність / група за попередньою змовою / національна чи релігійна ворожнеча;

ч. 3 → загибель людей або інші тяжкі наслідки.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

110 = територія + кордон;

насильство не обов'язкове;

результат зміни території не потрібний;

ч. 1 → дії / заклики / матеріали;

ч. 2 → влада / повторно / попередня змова / ворожнеча;

ч. 3 → загибель людей / тяжкі наслідки;

109 → влада і конституційний лад;

110 → територія і кордон;

110 + 111-1 → можлива ідеальна сукупність.

Фінансування дій, спрямованих на насильницьку зміну конституційного ладу, захоплення влади або зміну території України

Нормативна основа

Відповідальність установлена **ст. 110-2 КК України**. Чинна редакція КК розмежовує:

- **ч. 1** – фінансування дій, учинених з метою зміни меж території або державного кордону України всупереч Конституції;
- **ч. 2** – фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Таким чином, ст. 110-2 є спеціальною нормою щодо **фінансового або матеріального забезпечення посягань, передбачених насамперед ст. 109 і 110 КК**.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основний безпосередній об'єкт – **основи національної безпеки України**, а конкретно:

- конституційний лад;
- встановлений порядок здійснення державної влади;
- територіальна цілісність і недоторканність України.

Фінансування створює або посилює матеріальні можливості для реалізації відповідних антиконституційних чи сепаратистських дій.

Предмет фінансування

Примітка до ст. 110-2 визначає фінансування як:

«дії, вчинені з метою їх фінансового або матеріального забезпечення».

Тому фінансування може полягати не лише у передачі грошей.

До фінансового або матеріального забезпечення можуть належати:

- грошові кошти;
- майно;
- транспорт;
- пальне;
- спорядження;
- техніка;
- засоби зв'язку;
- приміщення;
- оплата товарів, послуг чи перевезень;
- грошове утримання та інші форми матеріального забезпечення осіб, які реалізують відповідні дії.

Верховний Суд у 2026 році підкреслив, що ст. 110-2 охоплює **будь-яке фінансове або матеріальне забезпечення незалежно від його форми**. Зокрема, виплати особам, які беруть участь у бойових діях проти України, можуть становити фінансування так само, як передання обмундирування, спорядження чи техніки.

Об'єктивна сторона: ч. 1 ст. 110-2

Частина 1 передбачає:

фінансування дій, учинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

Тобто фінансуються дії, спрямовані на те саме благо, що охороняється **ст. 110 КК**.

Наприклад:

- матеріальне забезпечення незаконного «референдуму» щодо відокремлення території;
- передання техніки для забезпечення діяльності структур, спрямованої на незаконну зміну території;
- фінансове утримання осіб, які реалізують заходи щодо приєднання території України до іншої держави.

Об'єктивна сторона: ч. 2 ст. 110-2

Частина 2 передбачає:

фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Тут фінансування пов'язане з діяннями, які за своєю спрямованістю відповідають **ч. 1 ст. 109 КК**.

Отже:

територія / кордон → ч. 1 ст. 110-2;

насильницька зміна ладу / захоплення влади → ч. 2 ст. 110-2.

Це одна з ключових тестових відмінностей.

Для складу не потрібне досягнення кінцевої мети

Стаття 110-2 не вимагає, щоб у результаті фінансування:

- конституційний лад фактично було повалено;
- державну владу було захоплено;
- територію України фактично було відокремлено;
- державний кордон реально було змінено.

Основні склади мають **формальний характер**: кримінально-правове значення має саме здійснення фінансового або матеріального забезпечення з відповідною метою.

Верховний Суд також виходить із широкого розуміння забезпечення: не обов'язково доводити, що конкретна передана сума безпосередньо витрачена на конкретну бойову операцію чи одиницю озброєння.

Суб'єкт

Суб'єкт загальний:

фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Громадянство України не є обов'язковим.

Тому за ст. 110-2 можуть відповідати:

- громадяни України;
- іноземці;
- особи без громадянства

за наявності передбачених законом підстав кримінальної юрисдикції України.

Судова практика 2026 року містить випадки засудження за ст. 110-2 **громадян РФ**, які організовували або здійснювали фінансове забезпечення військових формувань держави-агресора.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Обов'язковою є спеціальна мета самого фінансування:

фінансово або матеріально забезпечити відповідні протиправні дії.

Особа повинна усвідомлювати характер діяльності, яку вона фінансово чи матеріально забезпечує.

Не є достатньою сама по собі передача грошей чи майна, якщо особа **не усвідомлювала їх відповідного призначення**.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 3 ст. 110-2

Діяння за ч. 1 або ч. 2 кваліфікується за **ч. 3**, якщо воно вчинене:

- **повторно**;
- **з корисливих мотивів**;
- **за попередньою змовою групою осіб**;
- **у великому розмірі**;
- або призвело до **заподіяння значної майнової шкоди**.

Важливо розрізняти:

великий розмір → розмір самого фінансового або матеріального забезпечення;

значна майнова шкода → наслідок фінансування.

Це різні кваліфікуючі ознаки.

Великий розмір

За приміткою до ст. 110-2:

великий розмір → фінансове або матеріальне забезпечення перевищує 6000 НМДГ.

Закон використовує саме критерій **«перевищує 6000»**, а не «6000 і більше».

Отже:

6000 НМДГ рівно → ще не великий розмір;

понад 6000 НМДГ → великий розмір.

Особливо кваліфікуючі ознаки – ч. 4

Частина 4 застосовується, якщо діяння за ч. 1 або 2 вчинене:

- **організованою групою**;
- **в особливо великому розмірі**;
- або спричинило **інші тяжкі наслідки**.

Особливо великий розмір

За приміткою:

особливо великий розмір → фінансове або матеріальне забезпечення перевищує 18 000 НМДГ.

Формула:

> 6000 НМДГ → великий → ч. 3;

> 18 000 НМДГ → особливо великий → ч. 4.

Окремого поняття **«значного розміру фінансування»** ст. 110-2 не передбачає.

Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності

Частина 5 ст. 110-2 передбачає спеціальну обов'язкову підставу звільнення.

Особа **звільняється** від кримінальної відповідальності, якщо одночасно виконано такі умови:

1. вона **не є керівником організованої групи**;
2. **до повідомлення їй про підозру** добровільно заявила про те, що сталося, відповідному органу;

або

іншим чином сприяла:

- припиненню незаконної діяльності;
- або запобіганню злочину, який вона фінансувала чи вчиненню якого сприяла;

3. у її діях **немає складу іншого злочину**.

Ключове:

умови виконані → особа звільняється, а не просто «може бути звільнена».

Час добровільного повідомлення

Для спеціального звільнення закон установлює чітку часову межу:

до повідомлення особі про підозру.

Тому:

добровільно повідомила до підозри → умова може бути виконана;

повідомила вже після вручення підозри → ч. 5 ст. 110-2 не застосовується.

Відмежування від співучасті у ст. 109 або 110

Фінансування за своєю природою може нагадувати **пособництво**.

Проте ст. 110-2 спеціально криміналізує фінансове та матеріальне забезпечення відповідних дій.

Тому якщо поведінка особи полягає саме у фінансуванні:

застосовується спеціальна ст. 110-2, а не загальна конструкція пособництва через ч. 5 ст. 27 + ст. 109 або 110.

Якщо ж особа поряд із фінансуванням **сама безпосередньо здійснює самостійні дії**, що утворюють склад ст. 109 або 110, необхідно вирішувати питання про кваліфікацію цих окремих діянь за сукупністю.

Відмежування від фінансування тероризму

Ст. 110-2 необхідно відрізняти від **ст. 258-5 КК – фінансування тероризму**.

Головний критерій – **що саме фінансується**.

Ст. 110-2:

→ неконституційна зміна території / державного кордону;

або

→ насильницька зміна чи повалення конституційного ладу / захоплення державної влади.

Ст. 258-5:

→ окремий терорист;

→ терористична група чи організація;

→ організація, підготовка чи вчинення терористичного акту;

→ інша терористична діяльність.

Тому:

фінансування сепаратистської чи антиконституційної діяльності → 110-2;

фінансування терористичної діяльності → 258-5.

Якщо конкретні дії фактично охоплюють ознаки обох складів, питання кваліфікації вирішується з урахуванням спрямованості фінансування та правил сукупності кримінальних правопорушень.

Відмежування від державної зради

Якщо фінансування здійснює **громадянин України** на користь іноземної держави, іноземної організації чи їх представників і воно одночасно становить **допомогу у проведенні підривної діяльності проти України**, необхідно додатково перевіряти ознаки ст. 111 КК.

Отже:

ст. 110-2 → суб'єкт загальний + спеціально фінансування;

ст. 111 → тільки громадянин України + одна з форм державної зради.

Сам факт фінансування ще не означає автоматичної наявності державної зради – необхідно встановити всі ознаки ст. 111.

Короткі приклади

Приклад 1. Особа передає транспорт і пальне для забезпечення незаконного «референдуму» щодо відокремлення частини України. → **ч. 1 ст. 110-2.**

Приклад 2. Особа фінансує групу, яка готується насильницьки захопити органи державної влади. → **ч. 2 ст. 110-2.**

Приклад 3. Матеріальне забезпечення такої діяльності перевищує 6000 НМДГ. → за наявності інших ознак **ч. 3 ст. 110-2**.

Приклад 4. Обсяг фінансування перевищує 18 000 НМДГ. → **ч. 4 ст. 110-2.**

Приклад 5. Посадова особа регіону РФ організовує грошові виплати військовослужбовцям, які беруть участь у бойових діях проти України з метою зміни її території. → така форма фінансового забезпечення може кваліфікуватися за **ст. 110-2**.

Типові тестові пастки

1. Ч. 1 і ч. 2 ст. 110-2 відрізняються за спрямованістю фінансованих дій.

ч. 1 → територія / кордон;

ч. 2 → конституційний лад / державна влада.

2. Фінансування ≠ тільки передача грошей. Матеріальне забезпечення також охоплюється ст. 110-2.

3. Фактичне повалення влади або зміна території для закінченого основного складу не потрібні.

4. Великий розмір → понад 6000 НМДГ, а не 6000 і більше.

5. Особливо великий → понад 18 000 НМДГ.

6. «Значна майнова шкода» у ч. 3 ≠ «великий розмір фінансування».

7. Ст. 110-2 не містить категорії «значний розмір фінансування».

8. Для спеціального звільнення повідомлення має відбутися до повідомлення особі про підозру.

9. Керівник організованої групи не може скористатися ч. 5 ст. 110-2.

10. 110-2 ⇹ 258-5 розмежовуємо за характером діяльності, яку фінансують.

Узагальнення

Стаття 110-2 встановлює самостійну відповідальність за **фінансове або матеріальне забезпечення** двох груп посягань:

ч. 1 → зміна території або державного кордону України;

ч. 2 → насильницька зміна / повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Кваліфікуючі ознаки:

ч. 3 → повторність / корисливий мотив / попередня змова групи / >6000 НМДГ / значна майнова шкода;

ч. 4 → організована група / >18 000 НМДГ / інші тяжкі наслідки.

Спеціальне звільнення:

добровільність до підозри + сприяння припиненню/запобіганню + немає іншого злочину + особа не керівник організованої групи → звільнення від кримінальної відповідальності.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

110-2 = фінансово або матеріально забезпечую;

ч. 1 → територія / кордон;

ч. 2 → лад / влада;

ч. 3 → повторно / користь / група / >6000 / значна шкода;

ч. 4 → орггрупа / >18 000 / тяжкі наслідки;

ч. 5 → добровільно до підозри → спеціальне звільнення;

110-2 → антиконституційні й територіальні дії;

258-5 → тероризм.

Державна зрада: спеціальний суб'єкт, форми, момент закінчення, спеціальна підстава звільнення

Нормативна основа

Відповідальність за державну зраду передбачена **ст. 111 КК України**.

Державна зрада – це умисне діяння **громадянина України**, вчинене на шкоду:

- суверенітетові;
- територіальній цілісності та недоторканності;

- обороноздатності;
- державній;
- економічній;
- інформаційній безпеці України.

Стаття 111 передбачає **три форми державної зради**:

1. **перехід на бік ворога в період збройного конфлікту**;
2. **шпигунство**;
3. **надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України**.

Об'єкт кримінального правопорушення

Безпосередній об'єкт – **національна безпека України** у тих сферах, які прямо названі у ст. 111:

суверенітет → територіальна цілісність → обороноздатність → державна → економічна → інформаційна безпека.

Для наявності складу не обов'язково доводити фактичне настання конкретної шкоди.

ККС ВС підкреслює, що формулювання **«на шкоду»** визначає спрямованість умислу винного, а не обов'язковий суспільно небезпечний наслідок.

Отже:

державна зрада – переважно формальний склад → фактичне заподіяння шкоди не є обов'язковим для закінченого правопорушення.

Суб'єкт – тільки громадянин України

Стаття 111 має **спеціального суб'єкта**:

фізична осудна особа з 16 років + громадянин України.

Тому:

громадянин України → державна зрада можлива;

іноземець або особа без громадянства → виконавцем державної зради бути не може.

Наприклад, шпигунські дії:

- громадянина України → **ст. 111**;
- іноземця або особи без громадянства → за відповідних умов **ст. 114 КК**.

Це одне з основних кваліфікаційних розмежувань.

Перша форма: перехід на бік ворога

Перехід на бік ворога означає **фактичний перехід громадянина України до сторони, яка протистоїть Україні у збройному конфлікті, та його свідому діяльність на її користь**.

Він може проявлятися, зокрема, у:

- вступі до збройних сил ворожої держави;

- участі в бойових діях на її стороні;
- виконанні завдань ворога;
- іншій фактичній діяльності, яка демонструє перехід особи на його сторону.

Верховний Суд звертав увагу, що вступ громадянина України безпосередньо до збройних сил РФ повинен отримувати оцінку як **державна зрада**, а не лише як колабораційна діяльність.

Для цієї форми ч. 1 ст. 111 прямо необхідний:

період збройного конфлікту.

Закінчення:

особа фактично перейшла на сторону ворога і почала діяти на його користь → державна зрада закінчена.

Самого наміру перейти на бік ворога недостатньо.

Друга форма: шпигунство

Шпигунство громадянина України як форма державної зради за змістом пов'язане з діями, визначеними у ст. 114 КК:

- **передача** іноземній державі, іноземній організації або їх представникам;
- або **збирання з метою передачі**

відомостей, що становлять **державну таємницю**.

Отже, предмет тут спеціальний:

відомості, що становлять державну таємницю.

Момент закінчення:

передача → з моменту фактичної передачі;

збирання з метою передачі → уже з моменту відповідного збирання, навіть якщо фактична передача ще не відбулася.

Не будь-яка військова інформація є шпигунством

Якщо інформація **не становить державної таємниці**, це саме по собі виключає шпигунство як форму ст. 111.

Але передавання такої інформації ворогу може за конкретних обставин становити:

- **надання допомоги у проведенні підривної діяльності** за ст. 111;
- або **несанкціоноване поширення військової інформації** за ст. 114-2.

Тому:

державна таємниця + громадянин України → перевіряємо шпигунство за ст. 111;

інша військова інформація → перевіряємо інші форми ст. 111 або ст. 114-2.

Третя форма: допомога у проведенні підривної діяльності

Найширшою формою державної зради є:

надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України.

ККС ВС визначає таку допомогу як сприяння **можливим або дійсним зусиллям** іноземної держави чи її представників заподіяти шкоду національній безпеці України. Види підривної діяльності можуть бути різноманітними.

Це може бути, наприклад:

- передавання інформації для ураження військових об'єктів;
- коригування вогню;
- сприяння діяльності ворожих спецслужб;
- пошук і вербування інших осіб;
- забезпечення конкретних операцій ворога;
- усунення перешкод для його діяльності;
- інша свідома практична допомога, спрямована проти національної безпеки України.

Момент закінчення при наданні допомоги

Дуже важлива позиція Верховного Суду:

саме встановлення зв'язку з іноземною державою або отримання від неї завдання ще не означає закінченої державної зради.

Кримінальне правопорушення є закінченим із моменту, коли громадянин України **вчинив конкретні дії на шкоду Україні**.

Формула:

контакт із ворогом → ще не обов'язково закінчена ст. 111;

отримав завдання → ще не обов'язково закінчена ст. 111;

почав виконувати конкретне завдання на шкоду Україні → закінчена державна зрада.

Це безпосередньо пов'язано і зі спеціальною підставою звільнення у ч. 3 ст. 111.

Суб'єктивна сторона

Державна зрада вчиняється **умисно**.

Особа усвідомлює:

- свій зв'язок із ворогом, іноземною державою, організацією чи їх представниками;
- характер власних дій;
- їх спрямованість проти інтересів України,

і бажає вчинити такі дії.

ККС ВС зазначає, що при державній зраді винний усвідомлює відповідну форму своєї поведінки і **бажає її вчинити**.

Саме формула:

«на шкоду суверенітетові… безпеці України»

характеризує антидержавну спрямованість умислу.

Кваліфікований склад – воєнний стан

За **ч. 2 ст. 111**:

«Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану» утворюють кваліфікований склад державної зради.

Отже, якщо в умовах воєнного стану громадянин України:

- переходить на бік ворога;
- здійснює шпигунство;
- надає допомогу у проведенні підривної діяльності,

кваліфікація здійснюється за **ч. 2 ст. 111**.

Частина 2 передбачає:

15 років або довічне позбавлення волі + обов'язкову конфіскацію майна.

Збройний конфлікт і воєнний стан – не тотожні поняття

Для тестів важливо:

«перехід на бік ворога» у ч. 1 → закон говорить про період збройного конфлікту;

ч. 2 → кваліфікуючою ознакою для державної зради є вчинення діяння в умовах воєнного стану.

Тому після змін 2022 року ознаку **«в умовах воєнного стану»** законодавець виніс у самостійну ч. 2 ст. 111.

Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності

Частина 3 ст. 111 передбачає спеціальну заохочувальну норму.

Громадянин України **звільняється від кримінальної відповідальності**, якщо одночасно:

1. він отримав злочинне завдання від:
    - іноземної держави;
    - іноземної організації;
    - їх представників;
2. **ніяких дій на виконання цього завдання не вчинив**;
3. **добровільно повідомив органи державної влади**:
    - про свій зв'язок із ними;
    - про отримане завдання.

Це імперативна конструкція:

умови виконані → особа звільняється, а не «може бути звільнена».

Ключова умова – завдання ще не виконується

Якщо громадянин:

лише встановив зв'язок + отримав завдання + нічого не зробив + добровільно повідомив державні органи → ч. 3 ст. 111.

Якщо ж він уже:

- передав інформацію;
- здійснив розвідку;
- підготував об'єкт для удару;
- виконав іншу конкретну частину злочинного завдання,

умова **«ніяких дій не вчинив»** відсутня, тому спеціальне звільнення за ч. 3 ст. 111 не застосовується.

Відмежування від шпигунства за ст. 114

Головний критерій – **суб'єкт**.

Ст. 111 у формі шпигунства → громадянин України.

Ст. 114 → іноземець або особа без громадянства.

В обох випадках предметом є:

відомості, що становлять державну таємницю.

Формула:

громадянин → 111;

іноземець / апатрид → 114.

Відмежування від колабораційної діяльності – ст. 111-1

Стаття 111-1 містить **конкретно визначені законодавцем форми співпраці з державою-агресором та окупаційними структурами**.

Наприклад:

- добровільне зайняття посади в незаконному органі влади;
- участь у незаконних виборах чи референдумах;
- окремі форми інформаційної діяльності;
- передача матеріальних ресурсів;
- добровільна участь у певних незаконних чи ворожих формуваннях.

Якщо поведінка точно відповідає спеціальній формі, передбаченій ст. 111-1, ця норма може виступати **спеціальною щодо загальної форми переходу на бік ворога**.

Але якщо після цього особа здійснює **окремі додаткові дії**, що становлять допомогу у підривній діяльності проти України, вони можуть отримувати самостійну оцінку за ст. 111. Верховний Суд допускає кваліфікацію за сукупністю ст. 111 і 111-1, коли йдеться про **окремі взаємопов'язані діяння**.

Відмежування від пособництва державі-агресору – ст. 111-2

Ст. 111-2 охоплює умисну допомогу державі-агресору, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації у спеціально визначених формах, зокрема:

- реалізацію чи підтримку їхніх рішень або дій;
- добровільний збір, підготовку чи передачу їм ресурсів та активів.

При цьому суб'єкт ст. 111-2 ширший:

громадянин України + іноземець + особа без громадянства, крім громадянина держави-агресора.

Державна зрада:

лише громадянин України + одна з трьох форм ст. 111 + спрямованість на шкоду національній безпеці України.

Якщо допомога громадянина України за своїм змістом становить саме **участь у підривній діяльності іноземної держави проти України**, передусім необхідно перевіряти ознаки **ст. 111**.

Відмежування від ст. 114-2

Ст. 114-2 передбачає відповідальність за несанкціоноване поширення визначеної законом військової інформації.

Частина 3 цієї статті прямо застерігає:

ст. 114-2 застосовується за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

У 2025 році ККС ВС визнав правильною кваліфікацію за ч. 2 ст. 111, коли громадянин України передавав представнику ворожої держави військову інформацію з метою заподіяння шкоди Україні, діяв ініціативно та прагнув активної участі у підривній діяльності.

Тому:

просте несанкціоноване поширення за умов ст. 114-2 → 114-2;

передача ворогу як свідома допомога у його підривній діяльності → 111.

Короткі приклади

Приклад 1. Громадянин України вступає до регулярних збройних сил держави, яка воює проти України, і виконує бойові завдання. → **державна зрада у формі переходу на бік ворога; за воєнного стану – ч. 2 ст. 111.**

Приклад 2. Громадянин України збирає відомості, що становлять державну таємницю, для передачі іноземній спецслужбі. → **державна зрада у формі шпигунства.**

Приклад 3. Громадянин України передає представнику держави-агресора координати позицій ЗСУ, щоб забезпечити їх ураження. → за відповідної спрямованості умислу – **допомога у проведенні підривної діяльності, ст. 111**.

Приклад 4. Особу завербувала іноземна спецслужба, вона отримала завдання, але не почала його виконувати та добровільно повідомила українські органи влади. → за умов ч. 3 ст. 111 **звільняється від кримінальної відповідальності**.

Типові тестові пастки

1. Суб'єкт державної зради → тільки громадянин України.

2. Ст. 111 має лише три форми:

перехід на бік ворога / шпигунство / допомога у підривній діяльності.

3. Для закінченої державної зради не потрібне фактичне заподіяння шкоди Україні.

4. Встановлення контакту з іноземною спецслужбою або отримання завдання саме по собі ще не означає закінчену державну зраду.

5. Шпигунство за ст. 111 → предметом є державна таємниця.

6. Громадянин України + шпигунство → ст. 111; іноземець / апатрид → ст. 114.

7. Умови воєнного стану → ч. 2 ст. 111.

8. Ч. 3 ст. 111 застосовується тільки тоді, коли особа не вчинила жодних дій на виконання отриманого завдання.

9. Ст. 114-2 застосовується лише за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

10. Конкретна форма колабораційної діяльності може бути спеціальною щодо переходу на бік ворога, але додаткові самостійні акти підривної допомоги можуть утворювати ст. 111.

Узагальнення

Державна зрада – це **умисне антидержавне діяння виключно громадянина України**.

Три форми:

1. перехід на бік ворога;

2. шпигунство;

3. допомога іноземній державі / організації / представникам у проведенні підривної діяльності.

Закінчення:

не контакт і не отримання завдання → конкретна дія на шкоду Україні.

Воєнний стан:

будь-яка форма державної зради в умовах воєнного стану → ч. 2 ст. 111.

Спеціальне звільнення:

отримав завдання + нічого не виконав + добровільно повідомив органи влади → ч. 3 ст. 111.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

111 = тільки громадянин України;

3 форми → ворог / шпигунство / підривна допомога;

«на шкоду Україні» → спрямованість умислу, а не обов'язковий наслідок;

воєнний стан → ч. 2;

контакт ≠ закінчена зрада;

конкретна дія → закінчена зрада;

громадянин-шпигун → 111; іноземець-шпигун → 114;

нічого не виконав + добровільно повідомив → спеціальне звільнення.

Колабораційна діяльність: форми за ст. 111-1 КК та їх розмежування

Загальна характеристика

Колабораційна діяльність передбачена **ст. 111-1 КК України**. Особливість цієї статті полягає в тому, що вона об'єднує **декілька самостійних складів кримінальних правопорушень**, які істотно відрізняються за об'єктивною стороною та ступенем суспільної небезпечності.

Частини 1–7 ст. 111-1 → самостійні склади; ч. 8 → особливо кваліфікований склад для діянь, передбачених ч. 5–7.

Тому для кваліфікації необхідно встановити **конкретну форму співпраці**, а не просто констатувати, що особа «співпрацювала з окупантами».

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **національна безпека України**, передусім її:

- державний суверенітет;
- територіальна цілісність і недоторканність;
- обороноздатність;
- державна та інформаційна безпека.

Колабораційна діяльність полягає у різних формах сприяння державі-агресору, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації.

Частина 1: публічне заперечення та публічні заклики

Ч. 1 ст. 111-1 передбачає дві основні форми:

1. **публічне заперечення громадянином України**:
    - здійснення збройної агресії проти України;
    - встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;
2. **публічні заклики громадянина України**:
    - підтримувати рішення чи дії держави-агресора, її збройних формувань або окупаційної адміністрації;
    - співпрацювати з ними;
    - не визнавати поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території.

Суб'єкт – **лише громадянин України**.

За приміткою до ст. 111-1 публічним є поширення заклику або висловлення заперечення **невизначеному колу осіб**, зокрема:

- в Інтернеті;
- через медіа.

Отже:

приватна розмова → сама по собі не ч. 1; відкритий допис / виступ → може бути публічним.

Частина 2: неуправлінська посада в окупаційному органі

Ч. 2 передбачає:

добровільне зайняття громадянином України посади в незаконному органі влади на тимчасово окупованій території, якщо ця посада НЕ пов'язана з організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями.

Ключові ознаки:

громадянин України + добровільність + незаконний орган влади + ТОТ + неуправлінська посада.

Для закінченого складу достатньо **самого добровільного зайняття відповідної посади**; не потрібно доводити, що особа вже встигла реалізувати якісь конкретні владні рішення. На це звертав увагу і Верховний Суд.

Частина 3: колабораціонізм у сфері освіти

Передбачено дві форми:

- здійснення громадянином України **пропаганди в закладах освіти** з метою сприяння агресії, окупації або уникненню державою-агресором відповідальності;
- дії, спрямовані на **впровадження стандартів освіти держави-агресора** у закладах освіти.

Суб'єкт – **громадянин України**.

Для першої форми важлива спеціальна мета:

сприяти агресії / окупації / уникненню відповідальності агресора.

Не будь-яке використання російських підручників чи матеріалів автоматично означає ч. 3 – необхідно встановити саме передбачену законом поведінку та умисел.

Частина 4: матеріальні ресурси та господарська діяльність

Ч. 4 передбачає:

- **передачу матеріальних ресурсів** незаконним збройним чи воєнізованим формуванням на ТОТ та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;
- **провадження господарської діяльності у взаємодії** з державою-агресором, незаконними органами влади на ТОТ або окупаційною адміністрацією.

Тут предметом можуть бути:

- транспорт;
- пальне;
- обладнання;
- продукти;
- приміщення;
- інше майно та матеріальні ресурси.

Диспозиція ч. 4, на відміну від ч. 1–3, **прямо не обмежує суб'єкта лише громадянином України**.

Частина 5: керівні посади та незаконні вибори/референдуми

Ч. 5 охоплює:

- добровільне зайняття громадянином України посади, **пов'язаної з організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями**, у незаконному органі влади;
- добровільне обрання до такого органу;
- участь в організації та проведенні незаконних виборів або референдумів на ТОТ;
- публічні заклики до їх проведення.

Головне розмежування посад:

ч. 2 → неуправлінська посада;

ч. 5 → організаційно-розпорядча / адміністративно-господарська посада;

ч. 7 → судовий або правоохоронний орган.

У 2026 році ККС ВС підтвердив, що посада **голови незаконно створеного органу влади** за своїм змістом передбачає організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції, а тому підпадає під ч. 5 ст. 111-1.

Частина 6: політичні заходи та інформаційна діяльність

Ч. 6 передбачає:

- організацію та проведення **заходів політичного характеру**;
- здійснення **інформаційної діяльності** у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією;
- **активну участь** у таких заходах,

якщо вони спрямовані на:

- підтримку держави-агресора, окупаційної адміністрації чи збройних формувань;
- уникнення державою-агресором відповідальності за агресію,

за відсутності ознак державної зради.

За приміткою:

заходи політичного характеру → з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо;

інформаційна діяльність → створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

У 2026 році ККС ВС залишив у силі засудження **громадянки України** за ч. 6 ст. 111-1 за активну участь у політичному заході в Москві на підтримку окупації українських територій. Тому ч. 6 не можна спрощено трактувати як норму, що застосовується виключно до іноземців: необхідно перевіряти фактичні ознаки **державної зради**, а за їх відсутності – ч. 6 ст. 111-1.

Частина 7: суди, правоохоронні та збройні формування

Ч. 7 охоплює:

- добровільне зайняття громадянином України посади в **незаконному судовому або правоохоронному органі** на ТОТ;

- добровільну участь громадянина України в незаконному збройному чи воєнізованому формуванні, створеному на ТОТ;
- добровільну участь у збройному формуванні держави-агресора;
- надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших визначених законом формувань України.

Водночас необхідно особливо обережно відмежовувати цю форму від **державної зради**.

Вступ громадянина України безпосередньо до **регулярних Збройних Сил РФ** та участь на боці ворога можуть утворювати державну зраду за ст. 111. Верховний Суд наголошував на необхідності такого розмежування.

Частина 8: загибель людей або інші тяжкі наслідки

Ч. 8 застосовується, якщо особи, зазначені у **ч. 5–7**, вчиняють дії або приймають рішення, які призводять до:

- **загибелі людей**;
- або **інших тяжких наслідків**.

Це вже **матеріальний склад**:

діяння / рішення → наслідок → причинний зв'язок.

За приміткою до ст. 111-1:

тяжкі наслідки → шкода у 1000 і більше НМДГ.

Отже, ч. 8 не застосовується до наслідків діянь із ч. 1–4.

Суб'єктивна сторона

Колабораційна діяльність є **умисною**.

Для багатьох форм принципове значення має **добровільність**. Особливо прямо вона передбачена щодо:

- зайняття посад – ч. 2, 5, 7;
- обрання до незаконного органу – ч. 5;
- участі у відповідних формуваннях – ч. 7.

Тому необхідно відрізняти добровільну співпрацю від поведінки, зумовленої **фізичним або психічним примусом**. Сам факт проживання чи продовження життєдіяльності на тимчасово окупованій території **не утворює автоматично колабораційної діяльності**.

Верховний Суд у 2026 році окремо наголошував на необхідності у справах про колабораціонізм відокремлювати **кримінально протиправну поведінку від незлочинної**.

Відмежування ч. 2, 5 і 7 – посади

Це одна з найважливіших схем для ЄДКІ:

неуправлінська посада в окупаційному органі → ч. 2;

керівна / організаційно-розпорядча / адміністративно-господарська → ч. 5;

судовий або правоохоронний орган → ч. 7.

Наприклад:

технічний працівник незаконної адміністрації → перевіряємо ч. 2;

«голова адміністрації» → ч. 5;

«слідчий окупаційної поліції» → ч. 7.

Відмежування від державної зради – ст. 111

Колабораційна діяльність містить **спеціально описані законодавцем форми співпраці з агресором**.

Державна зрада охоплює три форми:

перехід на бік ворога → шпигунство → допомога у проведенні підривної діяльності.

Для посадових форм ч. 2, 5 і 7 ст. 111-1 Верховний Суд розглядав їх як спеціально виділені законодавцем форми поведінки щодо загального поняття переходу на бік ворога.

Але якщо особа, крім зайняття окупаційної посади, вчиняє **самостійні додаткові дії з надання допомоги у підривній діяльності**, можлива кваліфікація за **сукупністю ст. 111 та ст. 111-1**. Сучасна судова практика містить такі випадки.

Тому:

одне спеціально описане колабораційне діяння → 111-1;

додаткове самостійне діяння, що утворює державну зраду → можлива сукупність.

Відмежування від пособництва державі-агресору – ст. 111-2

Найбільше перетинаються **ч. 4 ст. 111-1** і **ст. 111-2**.

Ч. 4 ст. 111-1:

→ передача матеріальних ресурсів відповідним збройним/воєнізованим формуванням;

→ господарська діяльність у взаємодії з агресором або окупаційними органами.

Ст. 111-2:

→ умисна допомога агресору з метою завдання шкоди Україні шляхом реалізації/підтримки його рішень або дій;

→ добровільний **збір, підготовка та/або передача** матеріальних ресурсів чи інших активів.

У практичному розмежуванні Верховний Суд звертав увагу, що ч. 4 ст. 111-1 охоплює безпосередню передачу матеріальних ресурсів та господарську взаємодію, тоді як ст. 111-2 охоплює також **активне збирання й підготовку ресурсів** та вимагає спеціальної **мети завдання шкоди Україні**.

Відмежування ч. 1 ст. 111-1 від ст. 436-2

Обидві норми можуть стосуватися заперечення агресії та окупації.

Ключова особливість ч. 1 ст. 111-1:

суб'єкт → громадянин України + публічність.

Ст. 436-2 має власні форми:

- виправдовування;
- визнання агресії правомірною;
- заперечення агресії;
- глорифікацію її учасників.

Тому кваліфікація залежить від **точного змісту висловлювання, його публічності, суб'єкта та конкретної форми поведінки**, а не лише від загальної «проросійської» спрямованості. Верховний Суд визнає це одним із ключових питань розмежування суміжних складів.

Короткі приклади

Приклад 1. Громадянин України у відкритому відеозверненні закликає співпрацювати з окупаційною адміністрацією. → **ч. 1 ст. 111-1.**

Приклад 2. Громадянин добровільно стає рядовим технічним працівником незаконної окупаційної адміністрації. → за відсутності управлінських функцій **ч. 2 ст. 111-1.**

Приклад 3. Особа добровільно займає посаду «голови територіального управління» окупаційного органу. → управлінські функції → **ч. 5 ст. 111-1**. Такий підхід підтверджений практикою 2026 року.

Приклад 4. Особа передає пальне незаконному збройному формуванню. → перевіряємо **ч. 4 ст. 111-1** та відмежовуємо від ст. 111-2.

Приклад 5. Особа активно виступає на політичному заході, організованому для підтримки окупації українських територій. → за відповідних умов **ч. 6 ст. 111-1**.

Типові тестові пастки

1. Ст. 111-1 – це не один склад, а система складів.

2. Ч. 1–7 → самостійні склади; ч. 8 → кваліфіковані наслідки ч. 5–7.

3. Неуправлінська окупаційна посада → ч. 2; управлінська → ч. 5; суд/правоохоронний орган → ч. 7.

4. Для посадових форм обов'язкова добровільність.

5. Проживання або робота на ТОТ саме по собі ≠ колабораційна діяльність.

6. Ч. 4 → ресурси / господарська взаємодія; ч. 6 → політична / інформаційна діяльність.

7. Публічність у ч. 1 → невизначене коло осіб, у тому числі через Інтернет.

8. Ч. 6 може застосовуватися і до громадянина України, якщо конкретне діяння не містить усіх ознак державної зради.

9. Одне колабораційне діяння і додаткове самостійне надання підривної допомоги можуть утворити сукупність ст. 111-1 + ст. 111.

10. Тяжкі наслідки за ч. 8 → тільки щодо діянь ч. 5–7.

Узагальнення

Стаття 111-1 побудована за **видами співпраці з державою-агресором та окупаційними структурами**:

ч. 1 → публічне заперечення / заклики;

ч. 2 → неуправлінська посада;

ч. 3 → освіта;

ч. 4 → ресурси / господарська діяльність;

ч. 5 → управлінська посада / незаконні вибори та референдуми;

ч. 6 → політична та інформаційна діяльність;

ч. 7 → суд / правоохоронні / збройні формування;

ч. 8 → загибель людей або тяжкі наслідки від діянь ч. 5–7.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

111-1 = конкретна форма колаборації;

1 → слова;

2 → проста посада;

3 → освіта;

4 → ресурси / бізнес;

5 → керівництво / псевдовибори;

6 → політика / інформація;

7 → суд / поліція / зброя;

8 → смерть / тяжкі наслідки;

111 → державна зрада;

111-1 → спеціально описана колабораційна поведінка;

111-2 → пособництво агресору з метою завдання шкоди Україні.

Пособництво державі-агресору: склад кримінального правопорушення та відмежування від державної зради і колабораційної діяльності

Нормативна основа

Відповідальність за пособництво державі-агресору передбачена **ст. 111-2 КК України**.

Закон визначає його як умисні дії, спрямовані на допомогу:

- державі-агресору;
- її збройним формуванням;
- окупаційній адміністрації держави-агресора,

вчинені **з метою завдання шкоди Україні** у прямо передбачених законом формах.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **національна безпека України**, передусім її:

- державний суверенітет;
- територіальна цілісність і недоторканність;
- обороноздатність;
- державна, економічна та інша безпека.

На відміну від державної зради, диспозиція ст. 111-2 не перелічує конкретні сфери безпеки, а використовує загальну ознаку:

«з метою завдання шкоди Україні».

Суб'єкт

Суб'єкт ст. 111-2 спеціально визначений законом. Ним може бути:

- **громадянин України**;
- **іноземець**;
- **особа без громадянства**,

але **не громадянин держави-агресора**.

Формула:

111 → тільки громадянин України;

111-2 → громадянин України / іноземець / апатрид, крім громадянина держави-агресора.

Саме за суб'єктом ст. 111-2 істотно ширша за державну зраду.

Об'єктивна сторона

Стаття 111-2 передбачає **дві основні форми пособництва**:

1. **реалізація чи підтримка рішень та/або дій** держави-агресора, її збройних формувань або окупаційної адміністрації;
2. **добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів** представникам держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації.

Отже:

рішення / дії агресора → реалізую або підтримую;

ресурси / активи → збираю, готую або передаю.

Реалізація або підтримка рішень та дій агресора

Ця форма охоплює **активну практичну допомогу** у виконанні або забезпеченні рішень і дій держави-агресора чи її структур.

Наприклад:

- виконання рішень окупаційної адміністрації;
- організаційне забезпечення діяльності окупаційних структур;
- створення умов для реалізації їх рішень;

- забезпечення функціонування об’єктів, необхідних для діяльності агресора;
- інші конкретні дії, які реально сприяють державі-агресору.

Так, у справі № 569/1908/23 ККС ВС залишив у силі кваліфікацію за ст. 111-2 дій службової особи незаконної адміністрації, яка брала участь у **реалізації рішень окупаційної адміністрації**.

Важливо:

підтримка у ст. 111-2 – це не просто внутрішнє схвалення або політична симпатія.

Необхідні **умисні дії, спрямовані на допомогу агресору**, та спеціальна мета завдати шкоди Україні.

Збір, підготовка або передача ресурсів

Друга форма передбачає:

добровільний збір → підготовку → та/або передачу

матеріальних ресурсів чи інших активів.

Предметом можуть бути, наприклад:

- транспорт;
- паливо;
- обладнання;
- техніка;
- продовольство;
- будівельні матеріали;
- кошти та інші активи.

Верховний Суд при розмежуванні ст. 111-1 і 111-2 звертав увагу, що ст. 111-2 охоплює, зокрема, **активне збирання та акумулювання ресурсів або інших активів для агресора**.

Для закінченого складу передача ресурсів не завжди потрібна

Форми у диспозиції сформульовані альтернативно:

збір / підготовка / передача.

Тому, якщо особа з необхідною метою вже здійснила **добровільний збір або підготовку ресурсів для агресора**, не потрібно чекати їх фактичної передачі для визнання складу закінченим.

Так само при першій формі склад закінчується з моменту здійснення конкретних дій щодо **реалізації або підтримки** відповідного рішення чи дії агресора.

Фактичне заподіяння шкоди Україні **не є обов’язковим наслідком**.

Суб’єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Особливо важлива обов’язкова спеціальна мета:

завдання шкоди Україні.

Особа повинна:

1. усвідомлювати, що допомагає державі-агресору, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації;
2. усвідомлювати характер своєї поведінки;
3. діяти **саме з метою завдання шкоди Україні**.

Ця мета повинна бути **доведена**, а не припускатися лише з факту взаємодії з окупаційною владою.

ККС ВС у постанові від 24 вересня 2025 року наголосив: якщо особі інкримінується допомога окупаційній адміністрації, наприклад для забезпечення перевезення військової техніки та особового складу ворога, суд повинен чітко встановити, **якими доказами підтверджується відповідна мета**.

Отже:

допомога + спеціальна мета завдати шкоди Україні → ст. 111-2.

Мотив і мета – не тотожні

Для ст. 111-2 закон прямо вимагає **мету завдання шкоди Україні**, але не встановлює обов'язкового конкретного мотиву.

Тому мотив може бути різним:

- ідеологічним;
- політичним;
- корисливим;
- особистим тощо.

Для кваліфікації вирішальним є не мотив, а **доведена спеціальна мета**.

Відмежування від державної зради – ст. 111

Обидва склади можуть полягати у допомозі ворогу, але їх конструкція різна.

Ст. 111 – державна зрада:

- суб'єкт → **лише громадянин України**;
- три форми → перехід на бік ворога / шпигунство / допомога іноземній державі, організації чи їх представникам у проведенні **підривної діяльності проти України**;
- діяння спрямоване на шкоду визначеним у ст. 111 складовим національної безпеки.

Ст. 111-2 – пособництво:

- суб'єкт → громадянин України, іноземець або апатрид, **крім громадянина держави-агресора**;
- допомога надається державі-агресору, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації;
- форми конкретизовані: **реалізація/підтримка рішень або дій; збір/підготовка/передача ресурсів чи активів**;
- обов'язкова **мета завдання шкоди Україні**.

Для громадянина України особливо важливо з'ясувати:

чи становить його поведінка допомогу саме у проведенні підривної діяльності проти України.

Якщо так – насамперед перевіряються ознаки **державної зради**.

Якщо особа вчиняє інші самостійні дії, що охоплюються ст. 111-2, можлива оцінка кожного діяння окремо; у судовій практиці зустрічається і кваліфікація самостійних епізодів за сукупністю ст. 111 та 111-2.

Ст. 111-2 ≠ загальне «пособництво» за ст. 27 КК

Назва ст. 111-2 містить слово **«пособництво»**, однак це **самостійний закінчений склад кримінального правопорушення**, а не просто вид співучасті за ч. 5 ст. 27 КК.

Тому:

пособник іншого злочину → ч. 5 ст. 27 + відповідна стаття;

діяння, прямо передбачене ст. 111-2 → самостійна кваліфікація за ст. 111-2.

Відмежування від ч. 4 ст. 111-1

Найбільш складне розмежування:

ч. 4 ст. 111-1 ⇹ ст. 111-2.

Частина 4 ст. 111-1 охоплює:

- **передачу матеріальних ресурсів** незаконним збройним або воєнізованим формуванням на ТОТ та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;
- **господарську діяльність у взаємодії** з державою-агресором, незаконними органами влади на ТОТ чи окупаційною адміністрацією.

Ст. 111-2 охоплює:

- реалізацію чи підтримку рішень/дій агресора;
- **добровільний збір, підготовку та/або передачу** матеріальних ресурсів чи інших активів;
- причому обов'язково **з метою завдання шкоди Україні**.

Головні критерії розмежування 111-1 ч. 4 і 111-2

1. Характер дій

Ч. 4 ст. 111-1:

→ передача ресурсів;

→ господарська діяльність у взаємодії.

Ст. 111-2:

→ ширше активне пособництво;

→ реалізація/підтримка рішень і дій;

→ збір, підготовка або передача ресурсів/активів.

2. Збір і підготовка ресурсів

Верховний Суд звертав увагу:

ч. 4 ст. 111-1 → передача ресурсів, якими особа розпоряджається;

ст. 111-2 → може охоплювати активне збирання й акумулювання ресурсів для подальшого забезпечення агресора.

3. Спеціальна мета

Для ст. 111-2 закон прямо вимагає:

мету завдання шкоди Україні.

Це обов'язкова ознака, яку необхідно довести.

Саме тому не кожна господарська взаємодія з окупаційними структурами автоматично перетворюється на ст. 111-2.

Ст. 111-1 і 111-2 можуть утворювати сукупність

Якщо особа вчиняє **різні самостійні діяння**, одні з яких відповідають конкретній формі колаборaційної діяльності, а інші – пособництву державі-агресору, можлива сукупність.

Наприклад, у справі № 569/1908/23 Верховний Суд залишив у силі кваліфікацію:

ч. 1 ст. 110 + ч. 5 ст. 111-1 + ч. 1 ст. 111-2, оскільки особа одночасно брала участь у незаконному «референдумі» та окремо реалізовувала рішення окупаційної адміністрації.

Тому:

одна й та сама співпраця не повинна механічно кваліфікуватися за кількома статтями;

але

різні самостійні епізоди → можлива сукупність.

Громадянин держави-агресора

Громадянин держави-агресора прямо **виключений із числа суб'єктів ст. 111-2**.

Це не означає його кримінально-правової недоторканності.

За наявності відповідних ознак його дії можуть кваліфікуватися за іншими нормами КК, наприклад щодо:

- злочину агресії;
- воєнних злочинів;
- посягання на територіальну цілісність;
- шпигунства;
- інших кримінальних правопорушень.

Але **виконавцем саме ст. 111-2 громадянин держави-агресора бути не може**.

Кваліфікуючих частин немає

На відміну від ст. 111 та 111-1, ст. 111-2 складається **з однієї частини**.

Тому закон не передбачає окремих кваліфікованих складів залежно від:

- повторності;
- групи осіб;

- розміру переданих ресурсів;
- умов воєнного стану;
- тяжких наслідків.

Ці обставини за наявності підстав можуть враховуватися при призначенні покарання або утворювати інші самостійні склади, але **не переводять діяння в іншу частину ст. 111-2**.

Короткі приклади

Приклад 1. Особа за завданням окупаційної адміністрації організовує виконання її рішень, усвідомлюючи, що тим самим допомагає агресору, і діє з метою завдати шкоди Україні. → **ст. 111-2.**

Приклад 2. Особа добровільно збирає серед підприємців паливо та транспорт для передачі збройним формуванням держави-агресора. → за наявності спеціальної мети **ст. 111-2**, причому склад може бути закінченим уже на стадії збору ресурсів.

Приклад 3. Підприємець передає належні йому матеріальні ресурси незаконному формуванню, але обставини не підтверджують спеціальної мети ст. 111-2. → необхідно передусім перевіряти **ч. 4 ст. 111-1**, а не автоматично застосовувати ст. 111-2.

Приклад 4. Громадянин України передає представнику ворожої спецслужби інформацію для проведення конкретної підривної операції проти України. → передусім перевіряємо **ст. 111 – державну зраду**, а не механічно ст. 111-2.

Типові тестові пастки

1. Ст. 111-2 → не лише громадянин України.

Суб'єкт:

громадянин України / іноземець / апатрид – але не громадянин держави-агресора.

2. Спеціальна мета «завдати шкоди Україні» є обов'язковою. Її необхідно доводити конкретними доказами.

3. Фактичне настання шкоди Україні не потрібне.

4. Ресурси не обов'язково мають бути вже передані. Добровільний **збір або підготовка** також прямо передбачені ст. 111-2.

5. «Підтримка» в ст. 111-2 ≠ просто схвалення агресора. Потрібні дії, спрямовані на допомогу.

6. 111-2 ≠ пособництво як вид співучасті за ст. 27. Це самостійний склад.

7. Ч. 4 ст. 111-1 і ст. 111-2 не можна розмежовувати лише за фактом передачі майна.
Потрібно оцінити **характер дій + збір/підготовку ресурсів + спеціальну мету**.

8. Для громадянина України допомогу ворогу необхідно обов'язково перевіряти на наявність ознак державної зради за ст. 111.

9. Ст. 111-2 має лише одну частину – кваліфікованих складів у ній немає.

Узагальнення

Пособництво державі-агресору за ст. 111-2 – це:

умисна допомога агресору / його збройним формуванням / окупаційній адміністрації + спеціальна мета завдати шкоди Україні.

Дві форми:

1. реалізація або підтримка рішень / дій;

2. добровільний збір / підготовка / передача ресурсів чи активів.

Головне розмежування:

111 → громадянин України + державна зрада / підривна діяльність;

111-1 → конкретні форми колабораційної поведінки;

111-2 → активна допомога агресору у спеціально визначених формах + мета завдати шкоди Україні.

Формула для запам'ятовування:

111-2 = допомога агресору + мета шкоди Україні;

2 форми → рішення/дії + ресурси/активи;

ресурси → збір / підготовка / передача;

суб'єкт → громадянин України / іноземець / апатрид;

громадянин держави-агресора → не суб'єкт 111-2;

111 → підривна діяльність;

111-1 → конкретна колаборація;

111-2 → активне пособництво;

мета шкоди Україні → обов'язково довести.

Посягання на життя державного чи громадського діяча та диверсія: спеціальна спрямованість, момент закінчення і відмежування від суміжних складів

Посягання на життя державного чи громадського діяча – ст. 112 КК

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **національна безпека України у сфері нормального функціонування державної влади та політичної системи**.

Додатковий обов'язковий об'єкт – **життя державного або громадського діяча**, прямо зазначеного у ст. 112 КК.

Потерпілий

Перелік потерпілих у ст. 112 є **спеціальним і вичерпним**. До нього належать, зокрема:

- Президент України;
- Голова Верховної Ради України;
- народний депутат України;
- Прем'єр-міністр України;
- член Кабінету Міністрів України;
- Голова або член Вищої ради правосуддя;

- Голова або член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- Голова або суддя Конституційного Суду України, Верховного Суду чи вищого спеціалізованого суду;
- Генеральний прокурор;
- директори НАБУ, БЕБ, ДБР;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Голова або інший член Рахункової палати;
- Голова Національного банку України;
- **керівник політичної партії**.

Якщо потерпілий не входить до цього переліку, ст. 112 **не застосовується лише через його високий службовий статус**.

Об'єктивна сторона

Ст. 112 використовує конструкцію:

«посягання на життя».

Вона охоплює:

- умисне заподіяння смерті відповідній особі;
- **замах на її умисне вбивство**.

Тому фактична смерть потерпілого **не є обов'язковою для закінченого складу ст. 112**.

Момент закінчення

Ст. 112 має так званий **усічений склад**.

Кримінальне правопорушення визнається закінченим уже з моменту вчинення дій, безпосередньо спрямованих на позбавлення життя відповідного державного чи громадського діяча.

Отже:

вистрілив із наміром убити, але промахнувся → закінчений склад ст. 112;

а не:

ч. 2 ст. 15 + ст. 112.

Формула:

ст. 112 = вбивство + замах на вбивство вже охоплені поняттям «посягання на життя».

Обов'язковий зв'язок із державною або громадською діяльністю

Посягання повинно бути вчинене:

«у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю».

Це означає, що необхідно встановити **мотиваційний зв'язок між посяганням та діяльністю потерпілого**.

Наприклад, винний може прагнути:

- припинити певну державну чи громадську діяльність;
- перешкодити прийняттю рішення;
- помститися за вже здійснену діяльність;
- вплинути на подальше виконання потерпілим його функцій.

Сам статус потерпілого **недостатній**.

Наприклад:

вбивство народного депутата через особистий майновий конфлікт → не ст. 112 тільки тому, що потерпілий є депутатом.

Кваліфікація здійснюватиметься за відповідною нормою про умисне вбивство.

Суб'єктивна сторона

Щодо посягання на життя необхідний **умисел на позбавлення життя**.

Особа:

- усвідомлює спеціальний статус потерпілого;
- усвідомлює зв'язок своїх дій із його державною чи громадською діяльністю;
- бажає позбавити його життя.

Якщо умислу на вбивство немає, ст. 112 не застосовується.

Суб'єкт

Особливо важлива тестова ознака:

кримінальна відповідальність за ст. 112 настає з 14 років.

Ст. 112 прямо включена до переліку кримінальних правопорушень у ч. 2 ст. 22 КК, за які відповідальність можлива у віці від 14 до 16 років.

Відмежування від умисного вбивства

Ст. 112 ⇹ п. 8 ч. 2 ст. 115

П. 8 ч. 2 ст. 115 передбачає умисне вбивство особи або її близького родича **у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку**.

Розмежування:

ст. 112 → спеціально названий державний або громадський діяч;

п. 8 ч. 2 ст. 115 → інша особа у зв'язку з виконанням службового або громадського обов'язку.

Наприклад:

посягання на життя Прем'єр-міністра через його державну діяльність → ст. 112;

вбивство посадовця, не зазначеного у ст. 112, у зв'язку з його службовою діяльністю → перевіряємо п. 8 ч. 2 ст. 115 або іншу спеціальну норму.

Відмежування від ст. 346 КК

Ст. 346 передбачає погрозу або насильство щодо державного чи громадського діяча.

Головний критерій:

є умисел на позбавлення життя → ст. 112;

погроза або насильство без умислу на вбивство → ст. 346.

Диверсія – ст. 113 КК

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **національна безпека України**, насамперед:

- обороноздатність;
- економічна безпека;
- нормальне функціонування стратегічно важливих об'єктів;
- стійкість держави.

Додатковими об'єктами можуть виступати:

- життя;
- здоров'я;
- власність;
- довкілля;
- безпека людей.

Об'єктивна сторона

Ч. 1 ст. 113 передбачає вчинення з метою ослаблення держави:

1. Вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на:

- масове знищення людей;
- заподіяння тілесних ушкоджень;
- заподіяння іншої шкоди здоров'ю;
- зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення.

2. Дій, спрямованих на:

- радіоактивне забруднення;
- масове отруєння;
- поширення епідемій;
- поширення епізоотій;
- поширення епіфітотій.

Об'єкти, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення

До них залежно від конкретних обставин можуть належати, наприклад:

- об'єкти оборонної промисловості;
- військові об'єкти;
- електростанції та енергетична інфраструктура;
- транспортні вузли;

- мости;
- залізнична інфраструктура;
- підприємства стратегічного значення;
- системи зв'язку;
- інші об'єкти, пошкодження яких здатне істотно послабити можливості держави.

Проте **не будь-яке пошкодження будь-якого державного об'єкта є диверсією**.

Необхідні одночасно:

відповідний характер об'єкта + спеціальна мета ослаблення держави.

Спеціальна мета

Центральна суб'єктивна ознака ст. 113:

мета ослаблення держави.

Саме вона значною мірою відмежовує диверсію від суміжних складів.

Ослаблення держави може стосуватися, зокрема:

- обороноздатності;
- економічного потенціалу;
- функціонування критичної інфраструктури;
- здатності державних інституцій виконувати свої функції;
- забезпечення життєдіяльності населення.

Момент закінчення

Основний склад ст. 113 сформульований як:

вчинення дій, спрямованих на відповідні наслідки.

Тому для закінченої диверсії **не обов'язково**, щоб фактично:

- загинули люди;
- настало масове отруєння;
- об'єкт був повністю зруйнований;
- епідемія реально поширилася;
- держава фактично була ослаблена.

Достатньо вчинити відповідні дії **з метою ослаблення держави**.

Наприклад:

вибух на стратегічному залізничному мосту з метою порушити військову логістику держави → ст. 113 може бути закінченою незалежно від того, чи міст фактично повністю зруйновано.

Суб'єкт

Як і за ст. 112:

відповідальність за диверсію настає з 14 років.

Суб’єкт загальний:

- громадянин України;
- іноземець;
- особа без громадянства.

Тому диверсія **не вимагає спеціального громадянства**, на відміну від державної зради.

Суб’єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Обов’язковою є:

спеціальна мета ослаблення держави.

Без встановлення цієї мети застосування ст. 113 є неправильним, навіть якщо особа:

- здійснила вибух;
- підпалила об’єкт;
- пошкодила критичну інфраструктуру.

Сам спосіб діяння **не визначає диверсію без спеціальної мети**.

Кваліфікований склад – ч. 2 ст. 113

Ч. 2 передбачає ті самі діяння, якщо вони вчинені:

- **в умовах воєнного стану**;
- або **в період збройного конфлікту**.

Отже:

звичайні умови → ч. 1;

воєнний стан або збройний конфлікт → ч. 2.

Частина 2 передбачає особливо сувору санкцію:

15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна.

Відмежування диверсії від терористичного акту

Ст. 113 ⇹ ст. 258

Зовнішня форма може бути майже однаковою:

- вибух;
- підпал;
- інші загальнонебезпечні дії.

Тому головне розмежування здійснюється за **спеціальною метою**.

Диверсія – ст. 113

мета → ослаблення держави.

Терористичний акт – ст. 258

Мета може полягати, зокрема, у:

- порушенні громадської безпеки;

- залякуванні населення;
- провокації воєнного конфлікту чи міжнародного ускладнення;
- впливі на рішення або поведінку органів влади, юридичних осіб, міжнародних організацій;
- приверненні уваги до певних поглядів.

Формула:

ослабити державу → 113;

залякати / примусити / вплинути / привернути увагу → 258.

Сам факт вибуху **не дає відповіді**, чи це диверсія, чи терористичний акт.

Відмежування від умисного знищення або пошкодження майна

Ст. 113 ⇹ ст. 194

Ст. 194 спрямована передусім на охорону **власності** і вимагає умисного знищення чи пошкодження чужого майна з передбаченими законом ознаками шкоди.

Ст. 113:

- об'єкт → національна безпека;
- предмет посягання → зокрема стратегічно важливий об'єкт;
- обов'язкова **мета ослаблення держави**;
- фактичний розмір майнової шкоди для закінченого основного складу не є визначальним.

Наприклад:

підпал складу через конфлікт із власником → ст. 194;

підпал стратегічного складу для порушення оборонного забезпечення держави → ст. 113.

Відмежування від ст. 194-1

Якщо умисно пошкоджено об'єкт електроенергетики, але **мета ослаблення держави відсутня**, необхідно перевіряти ст. 194-1 КК.

Якщо ж такий об'єкт руйнують саме **з метою ослаблення держави**, спеціальна спрямованість діяння вказує на ст. 113.

Ст. 112 і ст. 113: ключова різниця

Критерій	**Ст. 112**	**Ст. 113**
Основне посягання	Життя спеціально визначеного діяча	Безпека і стійкість держави
Потерпілий / предмет	Закритий перелік осіб	Люди, стратегічні об'єкти, довкілля тощо
Спеціальна спрямованість	Зв'язок із державною чи громадською діяльністю потерпілого	**Мета ослаблення держави**

Наслідок	Смерть не обов'язкова	Наслідки також не обов'язкові для основного складу
Момент закінчення	Із моменту замаху на життя	Із моменту відповідної диверсійної дії
Суб'єкт	З 14 років	З 14 років
Воєнний стан	Окремої частини немає	Ч. 2 ст. 113

Короткі приклади

Приклад 1. Особа стріляє в Прем'єр-міністра, щоб помститися за прийняте ним державне рішення, але не влучає. → **закінчене посягання за ст. 112**, а не замах із посиланням на ст. 15.

Приклад 2. Особа вбиває керівника політичної партії через особистий борг. → відсутній зв'язок із громадською діяльністю → **не ст. 112**; перевіряємо відповідну норму про умисне вбивство.

Приклад 3. Особа підриває стратегічний залізничний вузол, щоб порушити військове постачання і послабити обороноздатність України. → **ст. 113**; в умовах воєнного стану – **ч. 2 ст. 113**.

Приклад 4. Вибух здійснюється, щоб залякати населення та змусити орган влади прийняти певне рішення. → ключові ознаки вказують на **терористичний акт за ст. 258**, а не на диверсію лише через сам факт вибуху.

Типові тестові пастки

1. Ст. 112 охоплює і завершене вбивство, і замах на нього.

2. До ст. 112 не додаємо ст. 15 лише тому, що потерпілий вижив.

3. Перелік потерпілих у ст. 112 є вичерпним.

4. Сам статус потерпілого недостатній – посягання має бути пов'язане з його державною чи громадською діяльністю.

5. Відповідальність і за ст. 112, і за ст. 113 можлива з 14 років.

6. Для диверсії обов'язкова спеціальна мета – ослаблення держави.

7. Фактичне зруйнування стратегічного об'єкта для закінченої ст. 113 не обов'язкове.

8. Вибух або підпал сам по собі ≠ диверсія. Потрібно встановити саме **мету ослаблення держави**.

9. 113 ↔ 258 розмежовуємо насамперед за метою.

10. Воєнний стан або період збройного конфлікту → ч. 2 ст. 113.

Узагальнення

Ст. 112 – спеціальне посягання на життя **чітко визначеного державного чи громадського діяча**, пов'язане з його державною або громадською діяльністю.

Ключова особливість:

посягання на життя = вбивство або замах → склад закінчений уже на стадії замаху.

Ст. 113 – диверсійні дії, обов'язково вчинені:

з метою ослаблення держави.

Формула для запам'ятовування:

112 → спеціальний потерпілий + зв'язок із його діяльністю + умисел убити;

112 → потерпілий вижив – склад все одно закінчений;

113 → вибух / підпал / масове ураження / стратегічний об'єкт + мета ослабити державу;

113 ч. 2 → воєнний стан або збройний конфлікт;

112 і 113 → відповідальність з 14 років;

112 ↔ 115 → спеціальний потерпілий і зв'язок із діяльністю;

113 ↔ 258 → ослаблення держави vs залякування / вплив;

113 ↔ 194 → національна безпека і спеціальна мета vs майнове посягання.

Шпигунство: предмет, суб'єкт, об'єктивна сторона, відмежування від державної зради у формі шпигунства

Нормативна основа

Відповідальність за шпигунство передбачена **ст. 114 КК України**.

Частина 1 ст. 114 визначає шпигунство як:

«Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства».

Отже, для кваліфікації необхідно встановити чотири ключові елементи:

державна таємниця + передача або збирання для передачі + іноземний адресат + іноземець/особа без громадянства.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **національна безпека України**, насамперед у сфері державної безпеки, обороноздатності, суверенітету та захисту секретної інформації.

Предмет шпигунства

Обов'язковий предмет – **відомості, що становлять державну таємницю**.

За Законом України «Про державну таємницю» державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сферах:

- оборони;
- економіки;
- науки і техніки;
- зовнішніх відносин;

- державної безпеки;
- охорони правопорядку,

розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України і які **у встановленому законом порядку визнані державною таємницею та охороняються державою**.

Тому:

важлива військова інформація ≠ автоматично державна таємниця.

Для ст. 114 необхідно, щоб відомості мали саме **юридичний статус державної таємниці**.

Формальне віднесення інформації до державної таємниці

Відомості стають державною таємницею не тому, що вони фактично «секретні» чи важливі, а внаслідок установленої законом процедури.

Закон передбачає:

рішення державного експерта з питань таємниць + включення інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

Інформація вважається державною таємницею з часу опублікування відповідного Зводу або змін до нього.

Для кваліфікації це принципово:

немає державної таємниці → немає шпигунства за ст. 114 саме у цій формі.

Об'єктивна сторона

Стаття 114 передбачає **дві альтернативні форми**:

1. **передача відомостей, що становлять державну таємницю**;
2. **збирання таких відомостей з метою їх передачі**.

Достатньо наявності будь-якої з них.

Передача відомостей

Передача означає доведення відомостей, що становлять державну таємницю, до:

- іноземної держави;
- іноземної організації;
- їх представника.

Спосіб передачі значення для складу не має. Вона може здійснюватися, наприклад:

- усно;
- письмово;
- через електронні засоби зв'язку;
- шляхом передання документа чи іншого носія;
- через цифрові файли;
- через посередника.

Головне: **секретна інформація фактично доводиться до відповідного іноземного адресата.**

Не обов'язково передавати матеріальний носій

Предметом шпигунства є **відомості**, а не лише документ, флеш-накопичувач, карта чи інший фізичний предмет.

Тому особа може:

- сфотографувати секретний документ;
- запам'ятати інформацію;
- переписати її;
- передати зміст усно.

Якщо передані відомості становлять державну таємницю, спосіб їх фіксації сам по собі кваліфікацію не змінює.

Збирання з метою передачі

Друга форма – отримання, накопичення або інше здобування відомостей, що становлять державну таємницю, **для подальшої передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам**.

Способами збирання можуть бути, наприклад:

- спостереження;
- фотографування;
- копіювання документів;
- отримання інформації від інших осіб;
- використання технічних засобів;
- доступ до інформаційних систем;
- інше фактичне здобування секретних відомостей.

Для цієї форми обов'язкова:

спеціальна мета → подальша передача відповідному іноземному адресату.

Передача і збирання: різниця у спеціальній меті

Для **збирання** закон прямо вимагає:

мету передачі.

Тому просте ознайомлення іноземця із секретною інформацією або її зберігання без доведеної мети передачі **саме цієї форми шпигунства не утворює**.

Для форми **передачі** факт передачі відповідному адресату вже відображає спрямованість діяння; додатково чекати реалізації інформації іноземною стороною не потрібно.

Момент закінчення

Шпигунство має **формальний склад**.

При передачі:

закінчено з моменту фактичного доведення секретних відомостей до іноземної держави, організації або їх представника.

При збиранні:

закінчено з моменту фактичного збирання відомостей, що становлять державну таємницю, за наявності мети передати їх відповідному іноземному адресату.

Фактична передача після збирання **не є необхідною** для закінченості цієї форми.

Так само не потрібно доводити, що передана інформація вже була використана проти України або фактично заподіяла шкоду.

Суб'єкт

Суб'єкт ст. 114 – спеціальний:

іноземець або особа без громадянства, які досягли 16 років.

Громадянин України **не може бути виконавцем шпигунства за ст. 114**.

Якщо ті самі шпигунські дії вчиняє громадянин України, необхідно застосовувати положення про **державну зраду – ст. 111 КК**.

Суб'єктивна сторона

Шпигунство є **умисним кримінальним правопорушенням**.

Винний усвідомлює, що:

- відомості мають секретний характер;
- вони передаються або збираються для передачі іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам;

і бажає вчинити відповідні дії.

Для збирання обов'язковою є:

мета передачі секретних відомостей.

Без такої мети збирання інформації не утворює шпигунства за ст. 114.

Чи потрібен доступ до державної таємниці?

Для ст. 114 не вимагається, щоб іноземець мав **офіційний допуск або доступ** до державної таємниці.

Навпаки, шпигунство часто полягає саме в незаконному здобуванні інформації.

Тому:

допуск до таємниці ≠ обов'язкова ознака суб'єкта.

Вирішальними є:

характер інформації + форма дій + іноземний адресат + спеціальний суб'єкт.

Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності

Частина 2 ст. 114 передбачає спеціальну заохочувальну норму.

Особа **звільняється від кримінальної відповідальності**, якщо одночасно:

1. **припинила шпигунську діяльність**;
2. **добровільно повідомила органи державної влади про вчинене**;
3. внаслідок цього повідомлення та вжитих державою заходів було **відвернено заподіяння шкоди інтересам України**.

Усі три умови є необхідними.

Ст. 114 ч. 2 і ст. 111 ч. 3 – не однакові

Це важлива тестова пастка.

За **ч. 3 ст. 111** громадянин України має:

отримати завдання → не вчинити жодних дій на його виконання → добровільно повідомити органи влади.

За **ч. 2 ст. 114** іноземець або апатрид:

уже міг здійснювати шпигунську діяльність, але потім:

припинив її + добровільно повідомив + шкоду вдалося відвернути.

Отже:

111 ч. 3 → ще нічого не виконав;

114 ч. 2 → діяльність могла вже здійснюватися, але була припинена.

Відмежування від державної зради у формі шпигунства

Це головне розмежування.

За змістом шпигунські дії однакові:

передача або збирання з метою передачі державної таємниці іноземній державі, організації чи їх представникам.

Різниця визначається **суб'єктом**.

Суб'єкт	**Кваліфікація**
Громадянин України	ст. 111 – державна зрада у формі шпигунства
Іноземець	ст. 114 – шпигунство
Особа без громадянства	ст. 114 – шпигунство

Формула:

громадянин України + державна таємниця + іноземний адресат → 111;

іноземець / апатрид + ті самі дії → 114.

Воєнний стан: різниця між ст. 111 і ст. 114

Для державної зради:

вчинення шпигунства громадянином України в умовах воєнного стану → ч. 2 ст. 111.

Стаття 114 окремого кваліфікованого складу за ознакою воєнного стану **не містить**.

Отже:

іноземець-шпигун в умовах воєнного стану → все одно ст. 114, якщо відсутні ознаки іншого самостійного кримінального правопорушення.

Відмежування від ст. 114-2 КК

Ст. 114-2 охоплює **несанкціоноване поширення визначеної військової інформації** в умовах воєнного або надзвичайного стану, зокрема щодо:

- направлення та переміщення зброї й боєприпасів;
- руху, переміщення або розміщення ЗСУ та інших військових формувань,

за передбачених цією статтею умов.

Головна різниця:

ст. 114 → предмет обов'язково державна таємниця;

ст. 114-2 → спеціально визначена військова інформація, яка не обов'язково має статус державної таємниці.

Крім того, ч. 3 ст. 114-2 застосовується **за відсутності ознак державної зради або шпигунства**.

Отже, послідовність кваліфікації:

є державна таємниця + спеціальний суб'єкт і адресат → перевіряємо 111 або 114;

немає державної таємниці, але є спеціальна військова інформація → перевіряємо 114-2.

Шпигунство ≠ передача будь-якої інформації ворогу

Наприклад, іноземець передає представникам держави-агресора:

- фотографію розташування військової техніки;
- дані про переміщення підрозділу;
- координати об'єкта.

Це **не можна автоматично кваліфікувати за ст. 114**.

Спочатку необхідно встановити:

чи становили конкретні відомості державну таємницю.

Якщо ні – слід перевіряти інші склади кримінальних правопорушень, зокрема ст. 114-2.

Короткі приклади

Приклад 1. Іноземець фотографує секретні документи про військову операцію з метою передачі іноземній розвідці. → збирання державної таємниці з метою передачі **→ ст. 114**.

Приклад 2. Іноземець фактично передав представнику іноземної держави файл із відомостями, що становлять державну таємницю. → **закінчене шпигунство у формі передачі.**

Приклад 3. Ті самі дії здійснив громадянин України. → **не ст. 114, а ст. 111 у формі шпигунства**; за воєнного стану – ч. 2 ст. 111.

Приклад 4. Іноземець поширив інформацію про переміщення ЗСУ, але вона не становила державної таємниці. → ст. 114 виключається; за наявності відповідних ознак необхідно перевіряти **ст. 114-2**.

Типові тестові пастки

1. Предмет шпигунства → тільки відомості, що становлять державну таємницю.

2. Секретна або військово важлива інформація ≠ автоматично державна таємниця.

3. Ст. 114 має лише дві форми:

передача / збирання з метою передачі.

4. Для збирання фактична передача не потрібна.

5. Для збирання обов'язкова спеціальна мета передачі.

6. Суб'єкт ст. 114 → тільки іноземець або особа без громадянства.

7. Громадянин України, який шпигує → ст. 111, а не ст. 114.

8. Офіційний допуск до державної таємниці для суб'єкта ст. 114 не потрібний.

9. Воєнний стан не створює окремої частини ст. 114.

10. Ст. 114-2 застосовується до спеціальної військової інформації за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

11. Спеціальне звільнення за ч. 2 ст. 114 ≠ ч. 3 ст. 111: за ст. 114 особа могла вже здійснювати шпигунство, але має припинити його, добровільно повідомити державу і сприяти відверненню шкоди.

Узагальнення

Шпигунство за ст. 114 – це:

передача або збирання з метою передачі + державна таємниця + іноземна держава / організація / їх представник + іноземець або апатрид.

Основне розмежування:

громадянин України → ст. 111;

іноземець / особа без громадянства → ст. 114.

Щодо предмета:

державна таємниця → 111/114;

інша спеціальна військова інформація → можлива ст. 114-2.

Спеціальне звільнення:

припинив діяльність + добровільно повідомив + шкоду інтересам України відвернено → звільнення від кримінальної відповідальності.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

114 = іноземець / апатрид + державна таємниця;

2 форми → передача / збирання для передачі;

збирання → передача ще не потрібна;
громадянин-шпигун → 111;
іноземець-шпигун → 114;
військова інформація без статусу держтаємниці → перевіряємо 114-2;
114 ч. 2 → припинив + добровільно повідомив + шкоду відвернено.